

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه امام صادق

دانشکده معارف اسلامی و حقوق

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد

گرایش حقوق عمومی

صلاحیت‌های دولت در قیمت‌گذاری و مسئولیت‌های ناشی از آن؛ مطالعه تطبیقی نظام حقوقی
ایران و فقه امامیه

استاد راهنما: دکتر سید محمد مهدی غمامی

استاد مشاور: دکتر محمد ربیعی

دانشجو: سید حسین هاشمی

تابستان ۱۳۹۷

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه،
اقتباس و نظایر اینها از این پایان نامه کارشناسی ارشد، برای
دانشگاه امام صادق علیه السلام محفوظ است.
نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه امام صادق (ع)

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای سید حسین هاشمی به شماره دانشجویی ۹۰۳۱۱۸۷ با عنوان «صلاحیت های دولت در قیمت گذاری و مسئولیت های ناشی از آن؛ مطالعه تطبیقی نظام حقوقی ایران و فقه امامیه» را از نظر شکل و محتوای بررسی نموده و صلاحیت این پایان نامه را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد ایشان تأیید می کنند.

الف) پایان نامه فوق با نمره به عدد: ۱۲.۱۱۵ (از ۱۷) به حروف: **بسیار خوب و ممتاز** تصویب رسید.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	محل امضا
۱) استاد راهنما:	دکتر سید محمد مهدی غمامی	
۲) استاد مشاور ۱:	دکتر محمد ربیعی	
۳) استاد مشاور ۲:	-	-	-
۴) استاد داور:	دکتر سید محمد هادی راجی	
(این قسمت توسط دانشکده تکمیل می شود)			
ب) نمره مقاله مستخرج از پایان نامه (بر اساس مستندات) به عدد (از ۱,۵ نمره) به حروف			
ج) نمره سیر پیشرفت کیفی پایان نامه (بر اساس مستندات) به عدد (از ۱ نمره) به حروف			
د) نمره روند نگارش پایان نامه (گزارش های سه ماهه) به عدد (از ۱ نمره) به حروف			
نمره نهایی پایان نامه به عدد: ۱۸.۱۱۵ (از ۲۰) به حروف: بسیار خوب و ممتاز و با درجه بسیار خوب			
تاریخ و امضای معاون تحصیلات تکمیلی دانشکده			

گرامی می‌دارم:

یادشدهای والامقام عرصه علم و دانش که با خون خود درخت بالندگی و رشد این مرزوبوم را آبیاری نمودند...

,

بر ویژه بابت جهان اسلام آیت الله شهید سید محمد باقر صدر (ره) که مظهر جهاد علمی، نوآوری، شجاعت، ایثار و مهربانی بود...

قدر دانی می‌کنم از:

زحمات بی‌دریغ پدر و مادرم

,

همسرم که با حمایت‌های خود طی این مسیر را هموارتر کردند...

و در نهایت سپاسم را تقدیم می‌کنم به:

تمام اساتید و بزرگان‌انی که متواضعانه از هیچ تلاشی برای همراهی دریغ نکردند.

چکیده

قیمت‌گذاری در هر نظام حقوقی یکی از ابزارهای مهم در تنظیم مقررات اقتصادی است. تنظیم و مدیریت روابط اقتصادی با ابزار قیمت‌گذاری در جهت تأمین منافع عمومی و تضمین حقوق و آزادی‌های اقتصادی افراد بر اساس مبانی فقهی و حقوقی نظام جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک نظام مکتبی، تعیین‌کننده توازن و تعادل مناسب در جامعه است. کیفیت قیمت‌گذاری نیز در هر نظام حقوقی بستگی تام و تمامی به مجموعه صلاحیت‌ها و مسئولیت‌هایی دارد که بر اساس این مبانی متوجه نهادهای قیمت‌گذار است. برخی از این مبانی حقوقی نظیر رقابت‌پذیری در اقتصاد در سایه رشد بهره‌وری، عدالت اجتماعی، پرهیز از اسراف، اصلاح الگوی مصرف، حمایت از تولید ملی و شفاف‌سازی و جلوگیری از فساد که برگرفته از نظام اقتصادی اسلام و شرایط اجتماعی و بومی کشور است، در تعیین وضعیت مطلوب نظام توزیع و قیمت‌گذاری نقش بسزایی دارند. همچنین با تنظیم مسئولیت‌های دولت و نهادهای قیمت‌گذار در قبال تنظیم قیمت‌ها، امکان چهارچوب‌مند کردن رفتار تنظیم‌گر دولت و نیز توسعه حقوق عمومی و از سوی دیگر زمینه تضمین آزادی‌های بنیادین افراد را فراهم می‌آورد. در نتیجه دولت را به سمت تأمین حقوق و منافع عمومی، ثبات و شفافیت در عملکرد تنظیمی، رعایت عدالت ماهوی و عدم تبعیض رهنمون می‌نماید. پژوهش پیش رو با هدف تأمین موارد فوق سعی در پیشبرد نظری و کاربردی این موضوع دارد. سؤال این پژوهش آن است که: «صلاحیت‌های دولت در قیمت‌گذاری و مسئولیت‌های ناشی از آن در نظام حقوقی ایران و فقه امامیه چیست؟» این تحقیق در راستای دستیابی به پاسخ آن با استفاده از ابزار کتابخانه‌ای به جمع‌آوری ادبیات نظری موجود در حقوق ایران و فقه امامیه و نیز قوانین و مقررات و اسناد مرتبط پرداخته و با روش توصیفی و تحلیلی مباحث را ارائه کرده و تا حد امکان به این پرسش پاسخ داده است. نتیجه این پژوهش به صورت کلی عبارت است از: ۱. دولت و سایر نهادهای تنظیم‌گر قیمت از لحاظ مبانی حقوقی و فقهی مشروط به رعایت ضوابط معین قانونی و فقهی صلاحیت قیمت‌گذاری را دارند و نظام قیمت‌گذاری نیز باید با توجه به اهداف، آثار و پیامدهای آن تعیین شود. ۲. دولت و نهادهای تنظیم‌گر در شرایط عادی در تنظیم قیمت‌های کلیدی، قیمت کالاها و خدمات عمومی و در شرایط انحصاری در تنظیم قیمت‌های بازارهای دارای انحصار طبیعی و قانونی صلاحیت دارند. ۳. دولت و نهادهای تنظیم‌گر متناظر با صلاحیت‌هایی که در قیمت‌گذاری برخوردارند، مسئول بوده و تحت نظارت قضایی، اداری و سیاسی قرار دارند.

واژگان کلیدی: مقررات‌گذاری، قیمت‌گذاری، صلاحیت‌های دولت، مسئولیت‌های دولت، نظام حقوقی

ایران، فقه امامیه.

فهرست اجمالی مطالب

مقدمه	۱
۱. بیان مسئله و ضرورت پژوهش	۱
۲. پیشینه پژوهش	۳
۳. سؤال و فرضیه پژوهش	۴
۴. روش پژوهش	۴
۵. سازمان‌دهی پژوهش	۵
فصل اول: مفهوم‌شناسی و مبانی نظری	۶
۱. مفهوم‌شناسی	۸
۱.۱. تنظیم مقررات و قیمت‌گذاری	۸
۱.۱.۱. مداخله دولت در بازار و تنظیم مقررات	۸
۲.۱.۱. مقررات‌گذاری	۱۲
۳.۱.۱. قیمت‌گذاری	۱۹
۲.۱.۲. صلاحیت و عدم صلاحیت دولت	۲۳
۱.۲.۱. تعریف و مبنای صلاحیت در حقوق عمومی	۲۳
۲.۲.۱. انواع صلاحیت	۲۴
۳.۱. مصونیت و مسئولیت دولت	۲۷
۲. مبانی نظری	۳۱
۱.۲. نقش قیمت‌گذاری دولت در جلوگیری از انحراف	۳۱
۱.۲.۱. بنیاد مداخله دولت در بازار و قیمت‌گذاری	۳۱
۲.۲.۱. دلایل استفاده از قیمت‌گذاری	۳۴
۳.۲.۱. کیفیت و نظام قیمت‌گذاری	۴۰
۴.۲.۱. آثار و کارکردهای قیمت‌گذاری	۴۸
۲.۲. مبانی فقهی تسعیر و مداخله حکومت اسلامی در قیمت‌گذاری	۵۶
۱.۲.۲. تحلیل و نقد دیدگاه عدم جواز قیمت‌گذاری	۵۶
۲.۲.۲. تحلیل و نقد دیدگاه جواز قیمت‌گذاری	۶۳
۳.۲. مبانی حقوقی قیمت‌گذاری دولت در جمهوری اسلامی ایران	۷۵

۱,۳,۲	پیشینه اجمالی قیمت‌گذاری دولتی در ایران	۷۵
۲,۳,۲	مبنای قیمت‌گذاری در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران	۸۴
۹۰	نتایج و دستاوردهای فصل اول	
۹۳	فصل دوم: صلاحیت‌های دولت در قیمت‌گذاری در نظام حقوقی ایران و فقه امامیه	
۹۵	۱. صلاحیت‌های دولت در وضعیت عادی	
۹۶	۱,۱. تنظیم قیمت‌های کلیدی	
۹۸	۱,۱,۱. صلاحیت قیمت‌گذاری قیمت‌های کلیدی در نظام حقوقی ایران	
۱۰۴	۲,۱,۱. قیمت‌گذاری قیمت‌های کلیدی در فقه امامیه	
۱۰۵	۲,۱. تنظیم قیمت کالاها و خدمات عمومی	
۱۰۸	۱,۲,۱. صلاحیت قیمت‌گذاری کالاها و خدمات عمومی در نظام حقوقی ایران	
۱۱۶	۲,۲,۱. قیمت‌گذاری کالاهای عمومی و خدمات در فقه امامیه	
۱۱۹	۲. صلاحیت‌های دولت در وضعیت انحصاری	
۱۱۹	۱,۲. صلاحیت قیمت‌گذاری در بازارهای انحصاری در نظام حقوقی ایران	
۱۲۰	۱,۱,۲. صلاحیت قیمت‌گذاری در بازارهای دارای انحصار	
۱۳۰	۲,۱,۲. صلاحیت قیمت‌گذاری در مقابله با انحصارگران	
۱۳۶	۲,۲. قیمت‌گذاری در وضعیت احتکاری و انحصاری در فقه امامیه	
۱۳۷	۱,۲,۲. قیمت‌گذاری در وضعیت احتکاری در فقه امامیه	
۱۴۱	۲,۲,۲. قیمت‌گذاری در وضعیت انحصاری در فقه امامیه	
۱۴۴	نتایج و دستاوردهای فصل دوم	
۱۴۷	فصل سوم: مسئولیت‌های دولت ناشی از قیمت‌گذاری در نظام حقوقی ایران و فقه امامیه	
۱۴۹	۱. مسئولیت قضایی دولت ناشی از قیمت‌گذاری	
۱۵۲	۱,۱. مسئولیت قضایی دولت ناشی از قیمت‌گذاری در نظام حقوقی ایران	
۱۵۳	۱,۱,۱. مرجع صالح در نظارت قضایی بر قیمت‌گذاری	
۱۵۸	۲,۱,۱. موارد مشمول نظارت قضایی	
۱۶۱	۳,۱,۱. دامنه مسئولیت قضایی	
۱۶۶	۲,۱. مسئولیت قضایی دولت ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه	
۱۶۶	۱,۲,۱. انواع مسئولیت قضایی دولت ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه	

۱۶۷	۲،۲،۱. قواعد فقهی نظارت قضایی بر دولت.....
۱۷۰	۳،۲،۱. حدود مسئولیت قضایی دولت ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه.....
۱۷۳	۲. مسئولیت اداری دولت ناشی از قیمت‌گذاری.....
۱۷۴	۱،۲. مسئولیت اداری دولت ناشی از قیمت‌گذاری در نظام حقوقی ایران.....
۱۷۴	۱،۱،۲. مسئولیت اداری نهادهای تنظیم‌گر نرخ‌های ارز و بهره بانکی.....
۱۷۶	۲،۱،۲. مسئولیت اداری نهادهای تنظیم‌گر نرخ بیمه.....
۱۷۷	۴،۱،۲. مسئولیت اداری نهادهای تنظیم‌گر بازار کالاها و خدمات عمومی.....
۱۷۹	۵،۱،۲. مسئولیت اداری نهادهای تنظیم‌گر بازارهای دارای انحصار.....
۱۸۴	۶،۱،۲. مسئولیت اداری نهاد تنظیم‌گر قیمت در مبارزه با انحصارطلبی.....
۱۸۶	۲،۲. مسئولیت اداری دولت ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه.....
۱۸۶	۱،۲،۲. مبنای مسئولیت اداری دولت ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه.....
۱۹۰	۲،۲،۲. حدود مسئولیت اداری ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه.....
۱۹۱	۳. مسئولیت سیاسی دولت ناشی از قیمت‌گذاری.....
۱۹۷	۱،۳. مسئولیت سیاسی دولت ناشی از قیمت‌گذاری در نظام حقوقی ایران.....
۱۹۷	۱،۱،۳. مسئولیت سیاسی نهادهای تنظیم‌گر نرخ ارز و بهره بانکی.....
۱۹۸	۲،۱،۳. مسئولیت سیاسی نهادهای تنظیم‌گر نرخ بیمه.....
۱۹۸	۳،۱،۳. مسئولیت سیاسی نهادهای تنظیم‌گر نرخ حداقل دستمزد.....
۱۹۹	۴،۱،۳. مسئولیت سیاسی نهادهای تنظیم‌گر بازار کالاها و خدمات عمومی.....
۱۹۹	۵،۱،۳. مسئولیت سیاسی نهادهای تنظیم‌گر بازارهای دارای انحصار.....
۲۰۲	۶،۱،۳. مسئولیت سیاسی نهاد تنظیم‌گر قیمت در مبارزه با انحصارطلبی.....
۲۰۲	۳،۳. مسئولیت سیاسی دولت ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه.....
۲۰۲	۱،۳،۳. مبانی مسئولیت سیاسی دولت ناشی از قیمت‌گذاری.....
۲۰۴	۲،۳،۳. حدود مسئولیت سیاسی دولت ناشی از قیمت‌گذاری.....
۲۰۴	نتایج و دستاوردهای فصل سوم.....
۲۰۷	نتیجه‌گیری پژوهش و پیشنهادات.....
۲۱۰	فهرست منابع.....
۲۱۰	۱. فارسی.....

- ۱,۱. کتب فارسی ۲۱۰
- ۲,۱. مقالات فارسی ۲۱۲
- ۳,۱. اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران ۲۱۵
- ۴,۱. قوانین جمهوری اسلامی ایران ۲۱۵
- ۵,۱. مقررات جمهوری اسلامی ایران ۲۱۶
۲. عربی ۲۱۷
۳. انگلیسی و فرانسوی ۲۱۹
- ۱,۳. کتب انگلیسی و فرانسوی ۲۱۹
- ۲,۲. مقالات انگلیسی و فرانسوی ۲۲۱

فهرست تفصیلی مطالب

مقدمه	۱
۱. بیان مسئله و ضرورت پژوهش	۱
۲. پیشینه پژوهش	۳
۳. سؤال و فرضیه پژوهش	۴
۴. روش پژوهش	۴
۵. سازمان‌دهی پژوهش	۵
فصل اول: مفهوم‌شناسی و مبانی نظری	۶
۱. مفهوم‌شناسی	۸
۱.۱. تنظیم مقررات و قیمت‌گذاری	۸
۱.۱.۱. مداخله دولت در بازار و تنظیم مقررات	۸
۲.۱.۱. مقررات‌گذاری	۱۲
۳.۱.۱. قیمت‌گذاری	۱۹
۲.۱.۲. صلاحیت و عدم صلاحیت دولت	۲۳
۱.۲.۱. تعریف و مبنای صلاحیت در حقوق عمومی	۲۳
۲.۲.۱. انواع صلاحیت	۲۴
۱.۲.۲.۱. انواع از حیث شرایط و وضعیت	۲۴
۲.۲.۲.۱. انواع صلاحیت از حیث الزام‌آوری	۲۶
۳.۱. مصونیت و مسئولیت دولت	۲۷
۲. مبانی نظری	۳۱
۱.۲. نقش قیمت‌گذاری دولت در جلوگیری از انحراف	۳۱
۱.۲.۲. بنیاد مداخله دولت در بازار و قیمت‌گذاری	۳۱
۲.۲.۲. دلایل استفاده از قیمت‌گذاری	۳۴
۱.۲.۲.۲. رفع شکست بازار و تأمین منافع عمومی	۳۵
۲.۲.۲.۲. رفع «انحصار» و «کاهش رفاه جامعه»	۳۵
۳.۲.۲.۲. مدیریت انحصار طبیعی	۳۷
۴.۲.۲.۲. جلوگیری از سوءاستفاده از موقعیت مسلط	۳۸
۵.۲.۲.۲. سودهای بادآورده و غیرمترقبه	۳۹

۴۰	۶،۲،۲. کالاهای عمومی و مخاطرات اخلاقی
۴۰	۳،۲،۲. کیفیت و نظام قیمت گذاری
۴۸	۴،۲،۲. آثار و کارکردهای قیمت گذاری
۵۶	۲،۲. مبانی فقهی تسعیر و مداخله حکومت اسلامی در قیمت گذاری
۵۶	۱،۲،۲. تحلیل و نقد دیدگاه عدم جواز قیمت گذاری
۵۷	۱،۱،۲،۲. بررسی تحلیلی دیدگاه عدم جواز قیمت گذاری
۶۱	۲،۱،۲،۲. نقد و بررسی دیدگاه عدم جواز قیمت گذاری
۶۳	۲،۲،۲. تحلیل و نقد دیدگاه جواز قیمت گذاری
۶۳	۱،۲،۲،۲. بررسی تحلیلی دیدگاه جواز قیمت گذاری
۷۳	۲،۲،۲،۲. نقد و بررسی دیدگاه جواز قیمت گذاری
۷۵	۳،۲. مبانی حقوقی قیمت گذاری دولت در جمهوری اسلامی ایران
۷۵	۱،۳،۲. پیشینه اجمالی قیمت گذاری دولتی در ایران
۸۴	۲،۳،۲. مبنای قیمت گذاری در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران
۸۶	۱،۲،۳،۲. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اسناد بالادستی
۸۸	۲،۲،۳،۲. قانون اجرای سیاست های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی
۹۰	نتایج و دستاوردهای فصل اول
۹۳	فصل دوم: صلاحیت های دولت در قیمت گذاری در نظام حقوقی ایران و فقه امامیه
۹۵	۱. صلاحیت های دولت در وضعیت عادی
۹۶	۱،۱. تنظیم قیمت های کلیدی
۹۸	۱،۱،۱. صلاحیت قیمت گذاری قیمت های کلیدی در نظام حقوقی ایران
۹۸	۱،۱،۱،۱. نرخ ارز و بهره بانکی
۱۰۱	۲،۱،۱،۱. نرخ بیمه
۱۰۳	۳،۱،۱،۱. نرخ حداقل دستمزد
۱۰۴	۲،۱،۱. قیمت گذاری قیمت های کلیدی در فقه امامیه
۱۰۴	۱،۲،۱،۱. تعیین دستمزد ثابت
۱۰۴	۲،۲،۱،۱. تعیین قیمت ابزار تولید
۱۰۵	۳،۲،۱،۱. تحریم نرخ بهره و سود بانکی
۱۰۵	۲،۱. تنظیم قیمت کالاها و خدمات عمومی
۱۰۸	۱،۲،۱. صلاحیت قیمت گذاری کالاها و خدمات عمومی در نظام حقوقی ایران
۱۰۹	۱،۱،۲،۱. هیأت وزیران و مجلس شورای اسلامی

۱۱۱ وزارت صنعت، معدن و تجارت
۱۱۲ سازمان حمایت مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان
۱۱۳ مجامع امور صنفی، کمیسیون و هیأت عالی نظارت
۱۱۵ وزارت جهاد کشاورزی
۱۱۶ قیمت‌گذاری کالاهای عمومی و خدمات در فقه امامیه
۱۱۶ محافظت از ارزشهای مبادلاتی
۱۱۶ محافظت از حقوق مصرف‌کننده
۱۱۷ تأمین مصالح حکومت اسلامی و بهبود وضعیت کلان نظام اقتصادی
۱۱۹ ۲. صلاحیت‌های دولت در وضعیت انحصاری
۱۱۹ ۱.۲ صلاحیت قیمت‌گذاری در بازارهای انحصاری در نظام حقوقی ایران
۱۲۰ ۱.۱،۲ صلاحیت قیمت‌گذاری در بازارهای دارای انحصار
۱۲۰ ۱.۱،۱،۲ بازار برق
۱۲۲ ۲.۱،۱،۲ بازار نفت، گاز و میعانات گازی
۱۲۴ ۳.۱،۱،۲ بازار آب و فاضلاب
۱۲۴ ۴.۱،۱،۲ بازار مخابرات
۱۲۶ ۵.۱،۱،۲ بازار خدمات حمل و نقل
۱۲۶ ۱.۵،۱،۱،۲ بازار خدمات حمل و نقل ریلی
۱۲۷ ۲.۵،۱،۱،۲ بازار خدمات حمل و نقل هوایی
۱۲۸ ۳.۵،۱،۱،۲ بازار خدمات حمل و نقل دریایی
۱۳۰ ۴.۵،۱،۱،۲ بازار خدمات حمل و نقل جاده‌ای
۱۳۰ ۲.۱،۲ صلاحیت قیمت‌گذاری در مقابله با انحصارگران
۱۳۶ ۲.۲ قیمت‌گذاری در وضعیت احتکاری و انحصاری در فقه امامیه
۱۳۷ ۱.۲،۲ قیمت‌گذاری در وضعیت احتکاری در فقه امامیه
۱۳۸ ۱.۱،۲،۲ انواع احتکار
۱۴۰ ۲.۱،۲،۲ شیوه‌های قیمت‌گذاری
۱۴۰ ۱.۲،۱،۲،۲ نرخ‌گذاری کالاهای اساسی و ضروری
۱۴۱ ۲.۲،۱،۲،۲ نرخ‌گذاری کالاهای واسطه‌ای
۱۴۱ ۳.۲،۱،۲،۲ شکستن قیمت‌های کاذب
۱۴۱ ۲.۲،۲ قیمت‌گذاری در وضعیت انحصاری در فقه امامیه
۱۴۱ ۱.۲،۲،۲ انواع انحصار
۱۴۳ ۲.۲،۲،۲ شیوه‌های قیمت‌گذاری
۱۴۴ نتایج و دستاوردهای فصل دوم

فصل سوم: مسئولیت‌های دولت ناشی از قیمت‌گذاری در نظام حقوقی ایران و فقه امامیه	۱۴۷
۱. مسئولیت قضایی دولت ناشی از قیمت‌گذاری	۱۴۹
۱.۱. مسئولیت قضایی دولت ناشی از قیمت‌گذاری در نظام حقوقی ایران	۱۵۲
۱.۱.۱. مرجع صالح در نظارت قضایی بر قیمت‌گذاری	۱۵۳
۲.۱.۱. موارد مشمول نظارت قضایی	۱۵۸
۱.۲.۱.۱. مغایرت با شرع یا قانون	۱۵۸
۲.۲.۱.۱. عدم صلاحیت نهاد تنظیم‌گر در قیمت‌گذاری	۱۵۹
۳.۲.۱.۱. تجاوز یا سوءاستفاده از اختیارات	۱۵۹
۴.۲.۱.۱. تخلف در اجرای قوانین و مقررات	۱۵۹
۵.۲.۱.۱. خودداری از انجام وظایفی که موجب تضییع حقوق اشخاص می‌شود	۱۵۹
۳.۱.۱. دامنه مسئولیت قضایی	۱۶۱
۱.۳.۱.۱. مسئولیت کیفری	۱۶۲
۲.۳.۱.۱. مسئولیت مدنی	۱۶۳
۲.۱. مسئولیت قضایی دولت ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه	۱۶۶
۱.۲.۱. انواع مسئولیت قضایی دولت ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه	۱۶۶
۱.۱.۲.۱. نظارت بر اصناف (نهاد تنظیم‌گر خصوصی)	۱۶۶
۲.۱.۲.۱. نظارت بر متولی بازار (نهاد تنظیم‌گر عمومی)	۱۶۷
۲.۲.۱. قواعد فقهی نظارت قضایی بر دولت	۱۶۷
۱.۲.۲.۱. قاعده استیمان	۱۶۷
۲.۲.۲.۱. قاعده اتلاف	۱۶۸
۳.۲.۲.۱. قاعده مصلحت	۱۶۸
۴.۲.۲.۱. قاعده اضطرار	۱۶۹
۵.۲.۲.۱. قاعده کل مفت ضامن	۱۷۰
۳.۲.۱. حدود مسئولیت قضایی دولت ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه	۱۷۰
۱.۳.۲.۱. جبران قیمت حقیقی کالا	۱۷۰
۲.۳.۲.۱. جبران قیمت بازاری کالا	۱۷۱
۲. مسئولیت اداری دولت ناشی از قیمت‌گذاری	۱۷۳
۱.۲. مسئولیت اداری دولت ناشی از قیمت‌گذاری در نظام حقوقی ایران	۱۷۴
۱.۱.۲. مسئولیت اداری نهادهای تنظیم‌گر نرخ‌های ارز و بهره بانکی	۱۷۴
۲.۱.۲. مسئولیت اداری نهادهای تنظیم‌گر نرخ بیمه	۱۷۶

- ۱,۲,۳. مسئولیت اداری نهاد تنظیم گر نرخ حداقل دستمزد ۱۷۷
- ۱,۲,۴. مسئولیت اداری نهادهای تنظیم گر بازار کالاها و خدمات عمومی ۱۷۷
- ۱,۲,۵. مسئولیت اداری نهادهای تنظیم گر بازارهای دارای انحصار ۱۷۹
- ۱,۲,۵. مسئولیت اداری نهاد تنظیم گر قیمت برق ۱۷۹
- ۱,۲,۵. مسئولیت اداری نهاد تنظیم گر قیمت نفت، گاز و میعانات گازی ۱۸۰
- ۱,۲,۳. مسئولیت اداری نهاد تنظیم گر قیمت آب و فاضلاب ۱۸۰
- ۱,۲,۵. مسئولیت اداری نهاد تنظیم گر قیمت در مخابرات ۱۸۰
- ۱,۲,۳. مسئولیت اداری نهاد تنظیم گر قیمت خدمات حمل و نقل ۱۸۱
- ۱,۲,۳,۵. مسئولیت اداری نهاد تنظیم گر قیمت خدمات حمل و نقل ریلی ۱۸۱
- ۱,۲,۳,۵. مسئولیت اداری نهاد تنظیم گر قیمت خدمات حمل و نقل هوایی ۱۸۲
- ۱,۲,۳,۳. مسئولیت اداری نهاد تنظیم گر قیمت خدمات حمل و نقل دریایی ۱۸۲
- ۱,۲,۳,۴. مسئولیت اداری نهاد تنظیم گر قیمت خدمات حمل و نقل جاده‌ای ۱۸۳
- ۱,۲,۶. مسئولیت اداری نهاد تنظیم گر قیمت در مبارزه با انحصارطلبی ۱۸۴
- ۲,۲. مسئولیت اداری دولت ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه ۱۸۶
- ۱,۲,۲. مبنای مسئولیت اداری دولت ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه ۱۸۶
- ۲,۲,۲. حدود مسئولیت اداری ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه ۱۹۰
۳. مسئولیت سیاسی دولت ناشی از قیمت‌گذاری ۱۹۱
- ۱,۳. مسئولیت سیاسی دولت ناشی از قیمت‌گذاری در نظام حقوقی ایران ۱۹۷
- ۱,۳,۱. مسئولیت سیاسی نهادهای تنظیم گر نرخ ارز و بهره بانکی ۱۹۷
- ۳,۱,۲. مسئولیت سیاسی نهادهای تنظیم گر نرخ بیمه ۱۹۸
- ۳,۱,۳. مسئولیت سیاسی نهادهای تنظیم گر نرخ حداقل دستمزد ۱۹۸
- ۳,۱,۴. مسئولیت سیاسی نهادهای تنظیم گر بازار کالاها و خدمات عمومی ۱۹۹
- ۳,۱,۵. مسئولیت سیاسی نهادهای تنظیم گر بازارهای دارای انحصار ۱۹۹
- ۳,۱,۵. مسئولیت سیاسی نهاد تنظیم گر قیمت برق ۱۹۹
- ۳,۱,۵,۲. مسئولیت سیاسی نهاد تنظیم گر قیمت نفت، گاز و میعانات گازی ۱۹۹
- ۳,۱,۵,۳. مسئولیت سیاسی نهاد تنظیم گر قیمت آب و فاضلاب ۱۹۹
- ۳,۱,۵,۴. مسئولیت سیاسی نهاد تنظیم گر قیمت در مخابرات ۲۰۰
- ۳,۱,۵,۵. مسئولیت سیاسی نهاد تنظیم گر قیمت خدمات حمل و نقل ۲۰۰
- ۳,۱,۵,۵. مسئولیت سیاسی نهاد تنظیم گر قیمت خدمات حمل و نقل ریلی ۲۰۰
- ۳,۱,۵,۵,۲. مسئولیت سیاسی نهاد تنظیم گر قیمت خدمات حمل و نقل هوایی ۲۰۰
- ۳,۱,۵,۵,۳. مسئولیت سیاسی نهاد تنظیم گر قیمت خدمات حمل و نقل دریایی ۲۰۱

۲۰۱ ۴,۵,۵,۱,۳. مسئولیت سیاسی نهاد تنظیم‌گر قیمت خدمات حمل و نقل جاده‌ای
۲۰۲ ۶,۱,۳. مسئولیت سیاسی نهاد تنظیم‌گر قیمت در مبارزه با انحصارطلبی
۲۰۲ ۳,۳. مسئولیت سیاسی دولت ناشی از قیمت‌گذاری در فقه امامیه
۲۰۲ ۱,۳,۳. مبانی مسئولیت سیاسی دولت ناشی از قیمت‌گذاری
۲۰۲ ۱,۱,۳,۳. لزوم نظارت ولی فقیه
۲۰۳ ۲,۱,۳,۳. لزوم نظارت مردم
۲۰۳ ۳,۱,۳,۳. لزوم نظارت قوه مقننه
۲۰۴ ۲,۳,۳. حدود مسئولیت سیاسی دولت ناشی از قیمت‌گذاری
۲۰۴ نتایج و دستاوردهای فصل سوم
۲۰۷ نتیجه‌گیری پژوهش و پیشنهادات
۲۱۰ فهرست منابع
۲۱۰ ۱. فارسی
۲۱۰ ۱,۱. کتب فارسی
۲۱۲ ۲,۱. مقالات فارسی
۲۱۵ ۳,۱. اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران
۲۱۵ ۴,۱. قوانین جمهوری اسلامی ایران
۲۱۶ ۵,۱. مقررات جمهوری اسلامی ایران
۲۱۷ ۲. عربی
۲۱۹ ۳. انگلیسی و فرانسوی
۲۱۹ ۱,۳. کتب انگلیسی و فرانسوی
۲۲۱ ۲,۲. مقالات انگلیسی و فرانسوی

۱. بیان مسئله و ضرورت پژوهش

حقوق عمومی دانش تنظیم و مدیریت روابط اجتماعی انسان‌ها، تأمین منافع عمومی و تضمین حقوق و آزادی‌های آن‌ها در برابر اقدامات و فعالیت‌های تنظیم‌گرایانه دولت است. یکی از مهم‌ترین روابط در هر جامعه روابط اقتصادی و از جمله آن‌ها بازار است. توزیع ناعادلانه و تخصیص ناکارآمد منافع که ناشی از نارسایی بازار و عدم کفایت نهادهای حقوق خصوصی در تنظیم این روابط است، یکی از مهم‌ترین مسائل در حوزه تنظیم روابط اقتصادی است که باعث ورود و مداخله دولت‌ها در این زمینه شده است. بر این اساس تنظیم و تمثیت مقتدرانه روابط اقتصادی در جامعه در جهت تأمین منافع عمومی و تضمین حقوق و آزادی‌های اقتصادی افراد در برابر اقدامات تنظیمی دولت‌ها بر عهده حقوق عمومی اقتصادی قرار گرفته است.

از سوی دیگر یکی از مهم‌ترین راه‌های تضمین حقوق و آزادی‌های افراد جامعه در برابر اقدامات قدرت عمومی از طریق شناسایی انواع مسئولیت دولت در قبال مداخله و تنظیم روابط اقتصادی است. توضیح آن که دولت به عنوان یکی از مهم‌ترین کنشگران عرصه تنظیم و مدیریت روابط اقتصادی از ابزارهای متعددی در این زمینه استفاده می‌کند که در قبال استفاده از این اقتدارات مسئولیت دارد. در حقیقت با توجه به اندازه دولت و میزان مداخلات آن در روابط اقتصادی، بررسی گستره مسئولیت دولت در قبال اقدامات تنظیمی در اقتصاد و تحلیل قواعد و مقررات موجود در کشور، از یک‌سو امکان چهارچوب‌مند کردن رفتار تنظیم‌گرانه دولت و نیز توسعه حقوق عمومی و از سوی دیگر زمینه تضمین آزادی‌های بنیادین افراد را فراهم می‌آورد. در نتیجه دولت را به سمت جبران خسارت، ثبات و شفافیت در عملکرد تنظیمی، رعایت عدالت ماهوی و عدم تبعیض، رعایت اصول رقابت و تأمین کالاهای اساسی و در نتیجه وضع قواعد تنظیم‌کننده در این راستا رهنمون می‌کند.

تنظیم بازار و قیمت‌گذاری یکی از مهم‌ترین بخش‌های تنظیم روابط اقتصادی است. در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران شوراها، سازمان‌ها و نهادهای دولتی مانند شورای رقابت، شورای تعزیرات حکومتی، سازمان حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان، در امر تنظیم بازار و قیمت‌گذاری مداخلات گسترده دارند و برخی نهادهای غیردولتی نیز مانند تشکل‌های خودانتظام و کانون بازار نیز تحت نظارت دولت مقررات‌گذاری می‌کنند. قیمت‌گذاری دستوری یا تنظیم قیمت‌ها در بسیاری موارد به علت‌های گوناگون

نظیر قیمت‌گذاری تبعیض‌آمیز، قیمت‌گذاری تهاجمی و تعیین، حفظ و یا تغییر قیمت یک کالا یا خدمت به صورتی غیرمتعارف، تبانی قراردادهای افقی، تبانی در بازار تولید و توزیع، سوءاستفاده از وضعیت مسلط بر بازار، صورت می‌گیرد. در عین حال مقررات‌گذاری دولت یا نهادهای تنظیم‌گر گاه از اصول و معیارهای آن فاصله گرفته و باعث ایراد خسارات گسترده و فسادهای اقتصادی می‌شوند. در صورت مشخص ساختن معیارهای مسئولیت دولت و شناسایی انواع آن در کنار تحلیل مقررات موجود، چهارچوب‌ها و حدود رفتار تنظیم‌گر دولت معین می‌شود و امکان توسعه حقوق عمومی با بحث از انواع مسئولیت دولت و تضمین حقوق و آزادی‌های اقتصادی افراد فراهم می‌شود. به علاوه این امر منجر به جلوگیری از فساد در امر تنظیم بازار و قیمت‌گذاری خواهد شد.

به علاوه از آنجایی که نظام جمهوری اسلامی ایران نظامی مکتبی و مبتنی بر شریعت اسلامی است، لازم است مبانی مداخله دولت اسلامی در قیمت‌گذاری با استفاده از تحلیل‌های فقهی و اقتصاد اسلامی در وضعیت مطلوب ترسیم گردد. تعیین قیمت و سیاست قیمت‌گذاری مسئله مهمی است که هم در متون فقهی و روایی و هم در علم اقتصاد مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. با این توضیح که در متون روایی و فقهی طبق نظر مشهور فقها و اندیشمندان اسلامی، قیمت‌گذاری توسط دولت و دخالت در بازار امری مردود قلمداد شده است. علت عمده آن نیز روایاتی است که این امر را نوعی دخالت غیرموجه در بازار دانسته‌اند. با این وجود برخی از اندیشمندان اسلامی از جمله شهید سید محمد باقر صدر (ره) که از نوایغ جهان اسلام در فقه و اقتصاد است، با این نظر مخالف است و معتقد است نظام اقتصادی اسلام دارای نظریه‌ای خاص و بدیل نظریات مکاتب دموکراسی سرمایه‌داری و سوسیالیستی است که طبق آن دولت اسلامی در شرایطی می‌تواند و مکلف است در بازار مداخله و نرخ‌گذاری کند.

در حقیقت به طور خلاصه محل نزاع در این پژوهش، تحلیل مبانی مداخله دولت در قیمت‌گذاری، صلاحیت‌های آن در این عرصه و گستره مسئولیت‌های دولت در قبال این صلاحیت هاست. این مسئولیت‌ها در نتیجه عدم مداخله و یا مداخله اشتباه دولت به وجود می‌آید. همچنین دولت در قبال قیمت‌گذاری نهادهایی که بر آن‌ها نظارت دارد نیز مسئولیت دارد.

۲. پیشینه پژوهش

موضوع صلاحیت‌های دولت در قیمت‌گذاری و مسئولیت دولت در تنظیم روابط اقتصادی با چنین رویکردی تاکنون در ایران مورد پژوهش قرار نگرفته است. رویکردی که:

- از نظرگاه حقوق عمومی، تحلیل‌ها و قواعد آن به قیمت‌گذاری بنگرد؛
- انواع صلاحیت‌ها و مسئولیت‌ها را مورد بررسی جزئی قرار دهد؛
- تتبع و تحلیل‌های فقه امامیه را نیز در کنار مباحث مطرح سازد.

با این حال برخی از این منابع که موضوع آن با در این حوزه موضوعی قرار دارند، عبارت‌اند از:

- اسد سنگابی فرد، سیما؛ عبدالعلی‌زاده شهیر، سیمین؛ مقدم تبریزی، ناهید. (۱۳۸۳)، «آثار تورمی ناشی از تعدیل بهای برخی از کالاها و خدمات اساسی»، مجله اقتصاد؛ روند، شماره ۴۲ و ۴۳، پاییز و زمستان ۱۳۸۳، صص ۷۱-۴۷.
- حلافی، حمید رضا؛ اقبالی، علیرضا؛ گسگری، ریحانه. (۱۳۸۳)، «انحراف نرخ ارز واقعی و رشد اقتصادی در اقتصاد ایران»، پژوهشنامه اقتصادی (دانشگاه علامه طباطبایی)، شماره ۱۴، پاییز ۱۳۸۳، صص ۱۸۸-۱۶۷.
- رحیمی بروجردی، علیرضا. (۱۳۷۹)، «نظام مطلوب ارزی و تنظیم و پیش‌بینی نرخ ارز برای اقتصاد ایران»، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، شماره ۵ و ۶، بهار و تابستان ۱۳۷۹، صص ۴۰-۵.
- شاکری، عباس. (۱۳۸۴)، «تحلیل نظری در مورد نظام قیمت‌ها»، پژوهش‌نامه اقتصادی (دانشگاه علامه طباطبایی)، تابستان ۱۳۸۴، شماره ۱۷، صص ۳۸-۱۱.
- شریفی، نورالدین؛ جعفری تراچی، مریم. (۱۳۹۴)، «اثرافزایش تعرفه کالاهای مصرفی وارداتی شاخص‌های قیمت مصرف‌کننده و تولیدکننده در ایران»، نشریه سیاست‌گذاری اقتصادی، شماره ۱۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۴، صص ۷۶-۵۹.
- عزام، زکریا احمد و الزعبی، علی فلاح. (۲۰۱۱)، «سیاسات التسعیر، عمان (اردن): دارالمسیره للنشر و التوزیع، چاپ اول.
- لشکری، محمد. (۱۳۹۵)، «نظام قیمت کالاها، ارز و قاچاق کالا»، نشریه علوم سیاسی، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۳۰۵، پاییز ۱۳۹۵، صص ۲۱۵-۱۹۸.

— مهدیان کرانی، افسانه؛ بجنوردی، سید محمد. (۱۳۹۳)، «احتکار با رویکردی بر آراء امام خمینی (ره)»، نشریه مبانی فقهی حقوق اسلامی، شماره ۱۳، بهار و تابستان ۱۳۹۳، صص ۱۲۶-۱۰۳.

امید است پژوهش پیش رو گامی در جهت پیشبرد علمی این موضوع باشد.

۳. سؤال و فرضیه پژوهش

۱.۳. سؤال اصلی

صلاحیت‌های دولت در قیمت‌گذاری و مسئولیت‌های ناشی از آن در نظام حقوقی ایران و فقه امامیه چیست؟

۲.۳. فرضیه اصلی

در نظام جمهوری اسلامی ایران دولت در وضعیت‌های عادی و انحصاری وظیفه قیمت‌گذاری و تنظیم برخی بازارها را دارد و باید در این راستا از عملکردهای قیمت‌گذاری بر هم زننده تعادل بازار توسط بنگاه‌های خصوصی جلوگیری کند. به همین منظور دولت و نهادهای تنظیم‌گر بازار که تحت نظارت دولت هستند، در وضعیت‌های عادی و انحصاری صلاحیت تنظیم قیمت دارند. بر اساس قواعد حقوقی متناظر با این صلاحیت‌ها دولت در صورت عدم مداخله مناسب و یا قیمت‌گذاری اشتباه، مسئولیت قضائی، اداری و پارلمانی متوجه دولت خواهد بود. همچنین در فقه امامیه حکومت اسلامی در وضعیت رقابتی و متعادل بازار حق دخالت و قیمت‌گذاری ندارد، اما تحت شرایطی می‌تواند اقدام به قیمت‌گذاری کند.

۴. روش پژوهش

در این پژوهش با استفاده از کتب، مقالات و پایان‌نامه‌های موجود در این زمینه ادبیات نظری موضوع روشن می‌گردد. بدین منظور با جمع‌آوری اطلاعات به شیوه مطالعه کتابخانه‌ای به تبیین، توصیف و تحلیل موضوع همت گماشته شود. همچنین به منظور ترسیم وضعیت موجود قیمت‌گذاری در کشور قوانین و مقررات موجود مورد بررسی و توصیف و تحلیل قرار گرفته است. در تبیین و تطبیق بخش فقهی تحقیق با استفاده از روش کتابخانه‌ای و با توصیف نظرات فقها، ادله فقهی و نیز تحلیل‌های نگارنده سعی بر آن است که موضوع از منظر فقه امامیه نیز مورد بررسی قرار گیرد؛ بنابراین شیوه مطالعه و جمع‌آوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و اسنادی و روش اصلی پژوهش توصیفی و تحلیلی است.